

II

PROF. H. REŞİT TANKUT'UN GÜNEŞ - DİL TEORİSİNE GÖRE PANKRONİK USULLE VE PALEO - SOSYOLOJİK DİL TETKİKLERİ ADLI TEZİNDE [*] GEÇEN ÖRNEKLER

1 - Her kelimedede bir ana kök bulunduğu muhakkaktır.

Ot : Oğ + ot = oğot . . . . Ot
Ar : Ağ + ar = ağar . . . . Ar
As : Ağ + as = ağas . . . . As

*
**

2 - «Ot» kelimesinin birçok manaları arasında akıl ve fikir anlamları da vardır.

Ot (Uygur) : Akıl ve hûş (Rad. c. I.)
Ut » : Fikir, hicap (B. T. L.)
Öt » : Nasihat (Ongin yazıtları)

*
**

3 - A — Güt : İdeal (Adana taraflarında)
Güdü: Tasavvur, tahayyül (Müteferrika, Veled Çelebi)

*
**

3 - B — Ar = (ağar) : Bu kelimenin birçok anlamları arasında birde yükseklik, beyazlık ve parlaklık vardır. Meselâ :

4 - Ar mank : Kırmızı sarı şey (Kaşgari C. I S. 76)
Ar : Muhterem, muhteşem, koca, büyük, mukaddes,
ilâhî. (Yak. Pekarski S. 126)
Arı : Halis, helâl, iffetli, mukaddes, münezze, pak,
saf, tahir, temiz, (Rad. garp, koman)

Bunlara mukabil ana kökü düşürmemiş şekli ile.

Ağar : Sadık (Orhun)
Ağarma : Fecir (L. O., Çorum)
Ağarmak : Beyazlanmak, parlamak.

*
**

[*] Sf. 95 - 139

5 - Hint - Avrupa dillerinde :

Sanskrit : aruna = Altın sarısı, kırmızımsı.
» : Aruṣa = Ateş rengi, kırmızı.

Ve ana kökü yalnız (vokal halinde) muhafaza etmiş olarak :

Avesta : a u ruṣ a = beyaz renk.
Lâtin : a u rora = şafak (Fransızca aurore)

* *

6 - As (ağas) ın manaları arasında yukarı, yüce ve faide manaları da vardır.

As : Menfaat (Garp Türkçesi B. T. L.).
Ası : Menfaat (Kamusu Türkî)
Asığ : }
Asığ : } (Çağatay, Kamusu Türkî)
Asık : İstifade (Çağatay. Radlof. C. I.)
As : Kalmak, yükselmek (bir şeyden yukarı) (Kırgız, Sağ, Koy. R. C. I.)
Üs : }
Üst : } Yukarı, üst taraf
Asmak : Bir şeyi yukarı almak.
Aş : Üstün gelmek, tebarüz etmek, (Rad. C.I. S. 586)

Ana kökü muhafaza etmiş olarak da :

Ağası yır : Mıraç (Kuran tercümesi : Bursa)
Ağış : Yüceye çıkmak, yücelmek suud (Kaşgari C. I. S. 59)
Ağış : Kaldırmak, yükselmek (Uygur Radl. C. I. S. 169)
Agas : Ağaç, sırık (Koybal, Radl. C. I. S. 152)
Ağışmak : Dağa doğru tırmanma yarışı (Çağatay, Kaşgari)

Hint - Avrupa dillerinden Farsçada :

Asman : Gök
Eski nord : Ass | Allah (Eski Cermen ilâhlarına verilen isim.)
Anglosakson : Os |

* *

7 — Profesör Dr. Dilemre'nin neşredilmiş bir yazısından aldığım şu kelimeler bu bahsın en tipik misallerindendir :

- 1 — Ün : Şöhret (K. T.)
Öğünmek : Kendini medhetmek (K. T.)
2 — Un : Tertip (Kuran tercümesi)
Ugun : Karar (Hurşit ve Ferahşat)
3 — Ura : Fali hayır (Garp Türkçesi)
Uğur : » (K. İ., D. L.)
4 — İt : İktidar (T. D.)
İğit : Kudretli (Uygur metinleri)
5 — İş : Zorluk (K. T.)
Eğışmek : İnat etmek (Garp Türkçesi)
6 — Eç : Hemşire (» »)
Egeç : » (Balkar)
7 — Uz : Selâmet, sulh (K. T.)
Uğuz : Mübarek, kutsî (Çağatay B. T. L.)
8 — Us : Sekinet, mantık (K. T.)
Ukus : Zekâ (D. L. T.)
9 — İm : Kapalı söz, remz (D. L. T.)
İğim : Kuruntu (Garp Türkçesi)
10 — İr : Erken (D. T.)
İğirik : Fecir (Garp türkçesi)

* *

8. A — Klâsik ekola göre (g - v) tebadülü:

Frankça : Witan	}	Kılavuzluk etmek, sevk etmek.
Fransız : Guider		
Frankça : Wardon	}	Muhafaza etmek.
Fransız : Garder		

olmuştur

8. B — Hind-Avrupa: Gueio

Sanskrit : Jivah (civah)	}	Canlı, dir.
Lâtin : Uiuos (vivos)		
Grek : Bios	}	Can, hayat.
Eski İrlanda: Beo		

olur.

* *

9 - Güneş-Dil Teorsine göre konson değişimleri:

1 — ğ, y, g, k, h

2 — v, f, m, b, p

* *

10 - Kategorilerine göre iğit kelimesi dokuz şekil alabilmektedir, onlar da şunlardır :

İğit = İyit, iğit, ikit, ihit

İvit, ifit, imit, ibit, ipit

* *

11 - Bu kelime bütün Türk lehçelerinde halen yaşamaktadır. Şunlar canlı misalleri olabilirler:

Ev }
İve } Acele (Aybetülhakayık)
Eve }

İvik acele
İvek acele, çevik (D. L. T.)
İveti acele (Anadolu)

İvi }
Evi } İstimal (Garp. Radlof.)

Eveti Seri (Anadolu)
Evdi Acele (T. D. müteferrika)
Evdik Acele

İvitlemek İstimâl (Anadolu)
İvit (Çuv.) fırlatmak, atmak.

* *

12 - İğit ve ivitin Hind-avrupa dillerinde karşılıkları:

A — Hind-Avrupa ana kök: (qéi)

Grek : Kio = Gitmek, uzağa gitmek.

Lâtin : Cio (kio) = harekete getirmek.

Cornwall «Kornvol ölü kelt dili» = ke

Breton : Kae

Sanskrit: Kit = gitmek, kovalamak

B — Hind-Avrupa ana kök: (Madh)

Lâtin: Vado = giderim

Es. Nordea: vadha = gitmek

Anglosaks: vadan = gitmek

Eski yük. Alm.: vatan = gitmek

C — Hind-Avrupa ana kök: (sidh)

Sanskrit: Sadhati bir hedefe doğru ilerlemek.

Avesta : Haidhišta bir hedefe doğru götürün.

Grek : İdhio zorlama, ileri doğru hücum.

*
**

13 — İgit ve ivitin başka dillerde karşılıkları:

Samî

İbranice : Atha = geçmek, gitmek

Arapça : Eta = geldi

» : Âde = geri geldi

Ham

Eski Mısır: it = uzaklaştırmak, alıp götürmek.

Fin — ugar

Fin : Kayda « keyde » = gitmek

Macar : Ki = dışarıya doğru hareket gösteren lâhika

Yakın Asya dilleri

Sumer : Ed = çıkmak

gud, kit, git yükselmek uzaklaşmak

Eti : İt = git

» : İtten = gidiniz

*
**

14 - (İt) kelimesine elemanlar katılınca :

- A - (· + z) : Âli (Koman)
Ediz |
İdiz | : Yüksek, yücelmiş, kıymetli (Uygur)
B - (· + s) : Edis = (Uygur) mürtefi
C - (· + c) : İtçi = (Uygur) halik
Ç - (· + k) : İtik
D - (· + n) : diken

*
**

15 - (it) kelimesinin ana kökü muhafaza ederek aldığı şekiller:

- Yitiz |
Çitiz |
Sitiz | Çalâk, keskin, sivri
Titiz |

Hind-Avrupa şekli :
Vitesse (fransızca)

*
**

16 - Yetiz, çitiz, sitiz, titiz kelimelerinin muhit ve sosyoloji tesiri ile yan ve yakın manalar içinde kullanıldığını gösteren misaller :

Yakutçada : Sitis = Öc ve intikam almak, birinin arkasından yetişmek, kovalamak

Yakutçada : Cet = Yeğit, olgunluk, erlik, insan yaşının parlaklık devri

Çağatay : Çet = Muharebe, kuvvetli, savaş

Garp Türkçesi | Çete
                  | Çetin
                  | Çetrefil
                  | Çatmak
                  | Çatışmak

Kırgız : Çetiz = açık göz, döneke, aceleci, çevik

Kırgız: Cetis = 1 — irmek, ve olgunlaşmak 2 — nazlanmak
şırmamak, yüzüzlenmek

Altay : Yit = (yegit) = delikanlı, yeğit.

Çuvaş : Çit = dayanmak, tahammül etmek.

*
**

17 — (st) Fonemindeki (s) nin (ğ) olduğunu şu misallerde görüyoruz :

Farsça	: Sitiz
Pehlevi	: Stej
Avesta	: Stij
Sanskrit	: Tej
Greğ	: Stizo
Lâtin	: (in) stigare
Almanca	: Stechen
Hind - Avrupa anakök:	Stek

Bunlardaki ana kelime (ğ) tek'dir; türkçeleri şunlardır :

Teğmek	= Harbetmek (Orhun)
Teğ	= Saldırmak, hücum, hamle (Fars B. T. L.)
Tokuş	= Dokunma, müsademe, cenk, savaş (B. T. L.)
Tokımak	= Vurmak, döğmek (Kazan B. T. L.)
Tik	= Bir şeyle veya bir şeye vurmak, çarpmak, fiske vurmak, sokmak (haşerat için) (Pekarski: Yakut)
Tik	= Dikmek, sokuş (arı, yılan gibi), (Pekarski s. 2666)

*
**

18 — (it) (V. + K) elemanı alarak şu şekilde kelimeler çıkarır:

Türk	: Atak
Türk	: Atagasta = (Yakut) hücum, Taarruz.
Fransız:	Attaque
Fransız:	Attacher

*
**

19 – Türkçe (Teğ, tak, tok) mak kelimelerinin Hind - Avrupa karşılıkları :

(A) Hind - Avrupa ana kök : teg

Sanskritçesi : Takti = Silâh atar, acele eder, hücum eder

Avestacası : Taka = Koşuş

Farsçası : Tak = »

Litvancası : Teku = Akmak, koşmak

Slavcası : Tok = Cereyan

(B) Hind - Avrupa ana kök : tag

Grekçe : thiğgano = dokunmak, değmek

Lâtince : tango (tâge) = dokunurum

Avam lâtince: toccare = değmek

Gotça : taikns = dokunma izi, işaret, değme

» : tekan = değmek, dokunmak

Flamanca : tokken = vurmak, tokmak

Fransızça : toquer = tokmak

Lâtince : tactus = dokunma

Fransızça : tact = dokunma

*
**

20 – Türkçe dokunarak ve söyliyerek işaret manasına (değ)-mek, (de)-mek (sumercesi «dug») kelimelerinin Hind - Avrupa şekilleri :

Lâtin : dicare }
dicere } söylemek.

Lâtin : digitus }
Grek : daktylos } Parmak.

*
**

21 – Yine bu asıldan :

Almanca : Zeugen = şahitlik etmek

Zeigen = göstermek

Zichen = çekmek

Zeichen = işaret.

*
**

22 — Güneş-Dil teorisinin paleo-sosyolojik sahada semantik tatbiki:

Almanca rica ve dua manasına gelen «Beten», «bitten» kelimeleri :

«Got» : Bidjan yalvarmak, rica etmek.

Anglosaks : Bidden » » »

Eski Nord : Bidhja » » »

Cermenceden önceki kökü Bheidh yahut = Bhidh idi.

Grekçesi : Pith (fith) =istirham etmek, rica ile elde etmek.

Lâtincesi : Fido = birisine teslim olmak.

Türkçe karşılıkları :

Batan : Telkinci rahip (sumer) (Deimel, glossar)

Ağabıtta : Hayır dua ile selâmetlemek, ölülere dua okumak Pekarski. Yak. s. 14

Ağabıttan : Dua okumak (Pekarski. Yak. s. 14)

Ağabıttah : Bir rahibe teslim olmak (Pekarski. Yak. s. 14)

Bütmek : İman etmek, dua etmek (Çağatay, Orhun, Radlof. s. 1897)

Büdüm : İman etmek, sadakat (Televut, Radlof. s. 1409)

Badalmak : » » , ısrar etmek, (Kırgız, Radlof. C. IV)

*
* *

23 — Eleman olarak :

(Ağab) ana kelimesinin sonuna (. + t) gelince ağabit yani papaz, ruhanî ve babamız kelimesi meydana çıkmaktadır. Bugünkü arapçada bu kelimenin âbid olarak yaşadığını öğrendik. Bu kelimenin âramice abba dan Hind-Avrupa dillerine

Almanca	: abt	} Manastırlara maheus (baş rahip)
İngilizce	: abbot	
Muahhar Lâtince	: abbat em	
Anglosaksonca	: abbed	
İtalyanca	: abate	

olarak geçtiği kabul edilirse de türkçe abba (baba) aslındandır; Hind-Avrupa şekilleri şunlardır :

Hind-Avrupa : apa : baba, büyük

Grek : Appha: »

Got : Aba : aile reisi

Eski İzlanda : Afi : » »

24 - (ağabit) in bir şekli de «bit» dir :

Türkçe Bütücü : mutekit, müemmen (Uygur. B. T. L.)

Bütmek: iman etmek, sebat etmek, sadık olmak.
(Uygur B. T. L.)

Betmek: İman etmek (Kazan B. T. L.)

Butmak: » » (Behçetülhakayik)

Bütgin : Müemmen: (Kıssası Rabguzi)

**Bütöy }
Bötöy } :** Hamail, muska (Kazan Radlof c. IV)

Büdik : Raks, dans (dini)

Hind - Avrupa dillerinde de

Hind - Avrupa k. Bhdudh arz ve takdim, dua, heyecan vecd hâli.

Sanskrit : Bodhati = Uyanıktır

Ezki İzlanda: Bjodha = Sunmak, takdim etmek

* *

25 - (Ağabit) + al. olunca :

Türkçe : Apdal (bazı tarikat dervişleri).

Yakutça : Abıdal: Rahib

Arapça : Ebdal.

Onamastik şekli: Ephtalite «eftalit»

Arapça : Bedel }
Fransızca : Fidèle } Dinî manada

* *

26 - (Agab) yani ab ana kelimesine (V. + ğ) ve bu kategoriden elemanlar ilâvesiyle esas, Allah mefhumlu birçok kelimeler çıkar, meselâ :

Türkçe : Bay = Asîl, zengin, gani.

Baya = Allah

Beya = » kadim [Çağatay B. T. L.]

Bayat = » » [Çağatay, Uygur, Radlof]

Bağı = Sihir, efsun [Lehçei Osmanî]

Büğü = Sihir

**Büyük = Âli, bâlâ, celil, cesîm, muarzam
(hep Allah isimleri)**

**Bik }
Bek } = âmir [Çağatay lûgati]**

	Bunlara mukabil Hind-Avrupa dillerinde:	
Avesta	: Bağa	= Allah, efendi
Slav	: Bog	= »
İngiliz	: Big	= Büyük
Slav	: Bogat	= Zengin

*
**

27 - Paleo-Sosyolojinin maddî hayatta tetkiki:

Sumercede: Eb	= mahal, yer	} Deimel, Glossar.
Ub	= » »	
İb	= » »	
Ab	= » mesken	

Bu kelimeler bugünkü Türk lehçelerinde de aynen vardır.

eb	} Hane, mesken (çeşitli lehçeler Radlof. c. I.)
ef	
em	
ev	
ep	
iv	
üğ	
üy	Hane (Çağatay B.T.L.)
öy	Mesken (Çağatay Radlof c. I.)

Bu kelimenin Hind - Avrupa ana kökü «au» dir.

Hint lehçeleri	: ava	= ev
Grekçesi	: iaio	= uyurum
»	: aulis	= geceliyecek yer, konak, menzil
»	: auli	= mesken, avlu
Almanca	: av	= ada, sulak yer, sosyal
Anglosakson	: eg	= ada
Eski Nordça	: ey	= ada

Bu kelimeler bizim oba, aylu, ova ve yuva kelimelerimizin aynıdır.

*
**

28 - V. + K olarak:

Bük	: Köşe, kavis, iktidar, meşcere (Çağat. Rad. C. IV.)
Büge	: Bent (Garp lehçesi)
Puk	: » (Televut Rad. C. IV.)
Bağ	: Meyva bahçesi
Bugu	: Bağ (Altay. altay grameri)

29 — Ağaçlık ve ağaç manaları veren Hind - Avrupa «Bük» lerinden :

Fransızca	: Bocage	küçük orman
Eski Lâtince:	Boscus	» »
Grekçe	: Pyksos	şimşir ağacı
Lâtince	: Buxus	» »
Almanca	: Buehe	kayın ağacı

* *

30 — Kuvvet ve kudret anlamı veren «bük» ler :

Büke	: Pehlivan atlet (Orhun)
Böke	: Kahraman (Garp)
Bükü	: Kâhin, âkıl, âlim (Kaşgari)

* *

31 — Hind - Avrupa karşılıkları

Sanskritçesi	: Bhaj	: Bükmek, içmek
Grekçe	: Feugein	: (kaçmak)
Lâtince	: Fugere	: Kaçmak
Gotçe	: Biugan	: Bükmek, içmek
İzlânda	: Boygja	: » »
Anglosakson:	Bugan	: » »
Almanca	: Biegen, Bücken, Beugen.	

* *

32 — Bek şekli ile de :

İrlandaca	: Bac	: Çengel
Lâtince	: Beccus	: Gaga
Fransızca	: Bec	: »

* *

33 — Bakan ve bekçiye eş Hind - Avrupa kelimeleri :

Almanca	: Wache	: Bekçilik, nöbet, beklemek.
Eski Nordça	: Vaka	: » »
Anglosakson	: Wacu	: » »
İngilizce	: Watch	: »
»	: Wake	: uyanık olmak
Gotçe	: Wakan	: uyanık olmak

* *

34 — «Bük + et» biçiminde :

Türkçe : Büket : bend [Çağ. Pavet de Court].

Böket : » [Çağ. Rad. c. IV]

Böget

Büget } » [Garp Türkçesi]

Büvet

Böğöt : Mania, set [Kırgız Rad. c. IV]

ve figüre anlamda :

Beket : Hudut, hudut karakolu (Garp T. ve Kırgız) bekitmek, bekütmek, beketmek böketmek yani tahkim, tarsin takviye kelimeleri hep bu aslın mecazî medlûllerine işaret eder. Bu kelimelerde bük aslına (. - t) katılarak olmuş kelimelerdendir.

Yakut Lehçesi : Böğötüy : Sağlamaşmak, muhkemleşmek, berkimek

» : Böğötük : Sağlamak, muhkem, berk

*
**

35 — Bu kelimeye hem semantik hem morfolojik bakımdan eş olan Hind-Avrupa kelimesi :

Almanca : Bucht = Küçük liman, mersa, koy

Garp Cermencesi : Buhti = bükülme, kıvrılma

Orta İngilizce : Boght = » »

Orta aşağı Almanca : Bocht = » »

Eski Nordça : Böt

*
**

36 — Yatılacak yer ve örtü gibi hususî mahiyette :

Buyet } : Yastık, hamut yastığı (Balintin)

Bövet } : (Kazan Lûgati)

Pivet : » » » (Çuvaş Lûgati Paasonen)

Pit : Kılıp (» » s. 198)

Vid : Örtmek, giydirmek, gölge yapmak (Çuvaş Zolotnitki. Lûgati s. 27)

Vide : Abir (Çuvaş. Paasonen s. 293)

*
**

37 - Almanca «Bueht» tan «Bett»e istihale:

A.	{	Şimal Almancasında:	Bett	: Ehlî hayvan ağılıdır.
		Norveç lehçesinde	: Bed	: Bir hayvan yatağı
		İsveççede	: Baedil	: » »
B.	{	Hind-Avrupa ana kök:	Bhodh	= eşmek, toprağı kazmak
		Lâtince	: Fodere	= » » »
		Litvanca	: Bedu	= Çukur
		Kmyr	: Bedd	
		Breton	: Bez (dz)	= Çukur, hendek

Türkçe eşleri:

Baz	: Hendek [Karayım Radlof c. IV.]
Biz	: Mağra [Çağatay. B. T. L.]
Biz	: Ağaç kovuğu, yuva [Azerî. Radlof. IV. s. 1784]
Boz	: Ehlî olmıyan, ekilmıyan [Kamus tercümesi; Garp lehçesi]
Bos	: Meskûn olmıyan, تنها [Garp Türkçesi]
Basaga	: Mezar, kabir [Çağatay. B. T. L.]
Bozaki	: Serseri [Kırgız. Radlof. c. IV]
Bisik	: Beşik, salıncak [Pekarski. S. 477]
Mitil	: Yüssüz ve çarşafsız yorgan [B. T. L.]

*
**

38 - Türkçede elbise anlamı verenler:

Böz	: Hırka [Tuhfettüzzekiye]
Besmet	: Hırka [Kazan B. T. L.]
Bezek	: Elbise [Çulluk kapan lûgati]
Bizek	: Kıyafet [Mukaddimetüledep]

Bu kelimeler (. + t) unsuru alarak da aynı manayı verirler.

Post	: Hayvan derisi, nikap, makam, yer	} B.T.L
Pusat	: Çamaşır, zırh ve emsali korunma aletleri «Garp»	
Postal	: Bir nevi ayakkabı «Garp»	
Postav	: Bir nevi yün kumaş «Kazan»	

*
**

39 -- (. + s) elemanı da alarak:

Eski Fransızca

Beste

Pasturage

Bastir

Yeni Fransızca

Bête = Hayvan

Pâturage = Mer'a

Bâtire = İnşa etmek

*
**

40 -- Hind-Avrupa dillerinde elbise anlamı verenler:

Sanskrit :	Vasanam	= elbise	} (1)
Gotçe :	Vasyan	= giyinmek	
Lâtince :	Vestis	= elbise	
Grekçe :	Gestra	= giyinmek	